

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСКІХ ПЕРАКЛАДАЎ ЛІТАРАТУРЫ АМЕРЫКАНСКАГА РАМАНТЫЗМУ

Гісторыя беларускага перакладу амерыканскай літаратуры не вельмі багатая. Нават амерыканская літаратура эпохі рамантызму, якая дала свету такія творы, як “Мобі Дзік” Германа Мэлвіла, “Пунсовая літара” Натаніэля Готарна і “Лісце травы” Уолта Уітмена, прадстаўленая ў беларускай культурнай прасторы досыць сціпла. З ключавых асобаў амерыканскага рамантызму на беларускую мову перакладаліся толькі Джэймс Фенімар Купер, Ралф Уолда Эмерсан, Генры Лангфэла, Уолт Уітмен і Эдгар По. Мэта дадзенага артыкула — прасачыць гісторыю развіцця перакладу амерыканскай літаратуры эпохі рамантызму на беларускую мову і вызначыць асноўныя асаблівасці гэтага працэсу.

Першымі амерыканскімі аўтарамі, што з’явіліся ў беларускіх перакладах, былі паэты Г. Лангфэла і У. Уітмен, а іх першым перакладчыкам — Аркадзь Мардвілка. У “Маладняку” № 4 за 1926 год з’явіўся яго пераклад фрагмента з паэмы Г. Лангфэла “Спеў аб Гаяваце” (*The Song of Hiawatha*) пад назвай “Гайаватавы сябры” (пераклад пазначаны псеўданімам А. Лясны) [15], у № 7–8 за той жа год — “Сватанне Гайаваты” [16], у № 2 за 1927 год — “Голад” (пад псеўданімам А. М.) [18], а ў № 2 за 1928 год — “Гайавата і Мэджэківіс” [17]. Першыя пераклады з У. Уітмена з’явіліся ў часопісе “Маладняк” на год пазней за пераклады з Г. Лангфэла. У № 6 ад 1927 года там быў надрукаваны верш “Песня пра вольны шлях” (*Song of the Open Road*) у перакладзе А. Мардвілкі (пазначана як А. М.) [28]. Наступны пераклад, зроблены ім жа, верш “Песня пра радасць” (*A Song of Joys*), з’явіўся ў часопісе “Росквіт” (№ 1, снежань 1927 — студзень 1928 г.) [29].

Наступным да перакладаў амерыканскай паэзіі далучыўся Юрка Гаўрук. У першым беларускім зборніку перакладаў “Кветкі з чужых палёў”, што выйшаў у 1928 годзе, з’явіліся пералажэнні вершаў Г. Лангфэла “Страла і песня” (*The Arrow and the Song*) [5, с. 21], “Мост” (*The Bridge*) [5, с. 22–24], “Досвіткі” (*Twilight*) [5, с. 25–26], “Готарн” (“Хосорн” у аўтарскім правапісе; *Hawthorne*) [5, с. 27–28] і верша У. Уітмена “Капітан! Капітан!” (*O Captain! My Captain!*) [5,

с. 29–30]. У пазнейшых зборніках Ю. Гаўрука да гэтых дадаюцца новыя пераклады: вершы “Сон раба” (*The Slave's Dream*) [6, с. 45–46] і “Псалом жыццю” (*Psalm of Life*) [6, с. 52] Г. Лангфэла і вершы “Прыходзьце, паэты” (*Poets to Come*) [6, с. 53], “Я чую, спявае Амерыка” (*I Hear America Singing*) [6, с. 53–54], “На беразе мора ўночы” (*On the Beach at Night*) [6, с. 54–56] і “Калі я слухаў вучонага астранома” (*When I Heard the Learn'd Astronomer*) [6, с. 56] У. Уітмена.

Поўны пераклад паэмы “Спеў аб Гаяваце” выканаў Аркадзь Куляшоў, першае яе выданне пабачыла свет у 1969 г. [13], а ў 1994 г. (пад адной вокладкай з “Лісцем травы” У. Уітмена) [14] і 1996 г. (пад адной вокладкай з “Віцязем у тыгравай шкуры” Ш. Руставелі) [22] пераклад быў перавыдадзены.

У 1977 годзе ў зборніку перакладаў Язэпа Семяжона “Сем цудаў свету” з’явіліся пералажэнні вершаў У. Уітмена “Злучаным Штатам” (*To the States*) [24, с. 72], “Не зачыняйце дзвярэй” (*Shut Not Your Doors*) [24, с. 73], “Роздум” (*This Moment Yearning and Thoughtful*) [24, с. 73], “Табе, дэмакратыя” (*For You, O Democracy*) [24, с. 74], “Грымні грамам” (*Warble for Lilac-Time*) [24, с. 74–76]. У 1978 годзе выйшаў зборнік вершаў У. Уітмена “Лісце травы” ў перакладзе Янкі Сіпакова [30]. У 1994 годзе зборнік перавыдаецца пад адной вокладкай са “Спевам аб Гаяваце” Г. Лангфэла ў перакладзе А. Куляшова [14].

Пасля 1990 года выйшла ўсяго некалькі новых перакладаў двух цэнтральных паэтаў амерыканскага рамантызму. Вершы Г. Лангфэла “Арэлі” [25, с. 72], “Поўдзень у лютым” (*Afternoon in February*) і “Страла і песня” [26, с. 47] пераклала Алена Таболіч, верш “Ручаінка і вал” (*The Brook and the Wave*) — Юрась Жалезка [12], верш “Згасае дзень...” (*The Day is Done*) [21, с. 427–428] — Ганна Янкута. Вершы У. Уітмена “Пахкі травастой маіх грудзей” (*Scented Herbage of my Breast*) і “Не толькі ва ўздыме рабрыстых маіх грудзей” (*Not Heaving from My Ribb'd Breast Only*) вельмі дакладна перакладзеныя Юляй Цімафеевай, выйшлі ў 2012 г. у часопісе “Паміж” [27] і ў 2014 г. — у зборніку вершаў і перакладаў аўтаркі [31, с. 57–60].

Першы вялікі празаічны пераклад з літаратуры амерыканскага рамантызму з’явіўся ў 1940 г., калі асобнай кнігай выйшаў пераклад рамана Дж. Ф. Купера “Апошні з магікан, або Аповесць пра 1757 год” (*The Last of the Mohicans; A narrative of 1757*) [9]. У кнізе пазначана, што пераклад зроблены з рускай мовы паводле выдання 1936 г. (пер. Я. М. Чысцякова-Вэр і А. П. Рэпіна; “Детиздат” ЦК ВЛКСМ).

Перакладчык не пазначаны. Наступны беларускі пераклад рамана “Апошні з магікан”, зроблены Генрыхам Далідовічам, выйшаў у 1996 годзе ў выдавецтве “Юнацтва” (серыя “Школьная бібліятэка”) [10]. Яшчэ адзін раман Дж. Ф. Купера, перакладзены на беларускую мову Янкам Саламевічам паводле рускага перакладу Т. С. Грыца, — “Зверабой” (*The Deerslayer, or The First Warpath*) — быў надрукаваны ў той самай серыі ў 1997 годзе [11].

У 1990-х гг. пачалі з’яўляцца пераклады твораў Э. По, зробленыя С. Шупам, У. Шчасным, Ю. Бушляковым, А. Мінкіным. Гэтыя творы друкаваліся найперш у перыядычных выданнях, апавяданне “Забойствы на вуліцы Морг” (*The Murders in the Rue Morgue*) у перакладзе У. Шчаснага выйшла ў зборніку “Амерыканскае дэтэктыўнае апавяданне” (1993) [1, с. 10–41] і пасля ў зборніку “Кінжал з крыламі” (1994) [8, с. 5–35], апавяданне “Авальны партрэт” (*The Oval Portrait*) у перакладзе С. Шупы — у зборніку перакладаў з газеты “Наша Ніва” “Бабілёнская бібліятэка” (2007) [2, с. 7–11]. Верш “Крумкач” (*The Raven*) на беларускую мову пераклалі А. Мінкін [21, с. 374–377], В. Сахарчук [23, с. 54–60], М. Южык [20], А. Хадановіч [21, с. 378–381]. Найбольш поўны зборнік навелаў, вершаў, эсэ Э. По “Маска Чырвонае Смерці” выйшаў у 2011 годзе [21]. Зборнік улучае ўсе ранейшыя пражыццёвыя пераклады з Э. По, а таксама зробленыя спецыяльна для яго пераклады апавяданняў, вершаў і двух ключавых эсэ пісьменніка — “Філасофія кампазіцыі” (*The Philosophy of Composition*) і “Паэтычны прынцып” (*The Poetic Principle*). Новыя пераклады для кнігі зрабілі М. Дзергачова, К. Маціеўская, В. Рыжкоў, Г. Янкута, В. Сідарэнка, Н. Клабанава, Ю. Цімафеева, А. Пятровіч, Ю. Шадзько, М. Мартысевіч, Л. Баршчэўскі, М. Шчур, А. Арцёмаў, А. Хадановіч. У 2013 годзе ў зборніку дэтэктыўнага апавядання “Злачынства, сэр!” з’явіліся апавяданні Э. По “Скрадзены ліст” (*The Purloined Letter*, пераклала Г. Янкута) [7, с. 127–148] і “Ты — той чалавек!” (*Thou Art the Man*, пераклала К. Маціеўская) [7, с. 149–165], а ў зборніку містычнага апавядання “Вусцішны пакой” — апавяданні “Метцэнгерштэйн” (*Metzengerstein*) [4, с. 23–33] і “Авальны партрэт” [4, с. 34–37] (пераклала Г. Янкута). У часопісе “Маладосць” (№ 4, 2014 г.) выйшлі вершы “Спячая” (*The Sleeper*), “Эльдарада” (*Eldorado*), “Сон у сне” (*A Dream Within A Dream*) у перакладзе Юліі Есмановіч [19].

Адзіны на сённяшні дзень беларускі пераклад Р. У. Эмерсана — эсэ “Давер да сябе” (*Self-Reliance*, са скарачэннямі), выйшаў у 1994 годзе ў часопісе “Спадчына” [32]. Перакладчык тэксту не пазначаны.

Такім чынам, найбольш на беларускую мову перакладаюцца аўтары невялікіх тэкстаў: Э. По (апавяданні, вершы, эсэ), У. Уітмен (вершы), Г. Лангфела (вершы, фрагменты з паэмы), Р. У. Эмерсан (эсэ), выключэнне — паэма Г. Лангфела “Спеў аб Гаяваце”. Калі казаць пра буйнейшыя формы, то адзіны пісьменнік эпохі амерыканскага рамантызму, чые раманы перакладаліся на беларускую, — гэта Дж. Ф. Купер, прычым пераклады рабіліся не найпрост, а праз пасярэдніцтва рускіх пералажэнняў. Такія выданні прызначаліся для дзяцей і падлеткаў (серыя “Школьная бібліятэка”). Раманы Германа Мэлвіла, Натаніэля Готарна, Гарыет Бічэр-Стоу, навелы Вашынгтона Ірвінга ў беларускім перакладзе не прадстаўленыя.

Першыя пераклады з літаратуры амерыканскага рамантызму з’явіліся ў 1920-я гады, у час актыўнага станаўлення нацыянальнай мовы і літаратуры, аднак найбольшая колькасць такіх прац выйшла пасля 1990 года, калі з’явілася неабходнасць развіваць беларускую літаратуру і ўзмацняць яе перакладамі замежных класікаў. У гэты час выходзяць новыя пераклады (Дж. Ф. Купер, Э. По, Р. У. Эмерсан) і перавыдаюцца ранейшыя (“Лісце травы” У. Уітмена і “Спеў аб Гаяваце” Г. Лангфела). Аднак перакладчыцкіх рэсурсаў не хапае на тое, каб перакласці на беларускую ўсе самыя значныя творы эпохі, і гэтае пытанне дагэтуль застаецца адкрытым.

Літаратура:

1. Амерыканскае дэтэктыўнае апавяданне / Укл., прадм. і пер. У. Шчаснага. — Мінск: “Мастацкая літаратура”, 1993. — 253, [2] с.
2. Бабілёнская бібліятэка: Замежная літаратура ў перакладах “Нашай Нівы” / Эдгар Алан По, О. Генры, Яраслаў Гашак і іншыя. — Мінск: І. П. Логвінаў, 2007. — 270 с.
3. Беларуская літаратура і свет: ад эпохі рамантызму да нашых дзён: выбраныя тэксты для чытання і аналізу / уклад. Л. Баршчэўскі. — Мінск: “Радыёла-плюс”, 2006. — 496 с.
4. Вусцішны пакой: зборнік містычнага апавядання / уклад. Г. Янкута. — Мінск: “Кнігазбор”, 2013. — 444 с.

5. Гаўрук, Ю. Кветкі з чужых палёў / Ю. Гаўрук. — Менск: ЦБ “Маладняка”, 1928. — 107 с.
6. Гаўрук, Ю. Агні ў прасторах: выбраныя пераклады / Ю. Гаўрук. — Мінск: “Мастацкая літаратура”, 1975. — 271 с.
7. Злачынства, сэр: зборнік дэтэктыўнага апавядання / уклад. Г. Янкута. — Мінск: “Кнігазбор”, 2013. — 468 с.
8. Кінжал з крыламі: дэтэктыўныя навелы / Укл. У. Сіўчыкава. — Мінск: “Юнацтва”, 1994. — 252, [1] с.
9. Купер, Ф. Апошні з магікан. — Мінск: Дзярж. выд-ва пры СНК БССР, рэд. дзіц. літ-ры, 1940. — 496 с.
10. Купер, Дж. Ф. Апошні з магікан, або Аповесць пра 1757 год / пер. Г. Далідовіч. — Мінск: “Юнацтва”, 1996. — 318 с. — (“Школьная бібліятэка”).
11. Купер, Дж. Ф. Зверабой, або Першая сцяжына вайны / пер. Я. Саламевіч. — Мінск: “Бел. навука”, 1997. — 480 с. — (“Школьная бібліятэка”).
12. Лангфэла, Г. Ручаінка і вал [верш] / Г. Лангфэла; пер. Ю. Жалезка. — *Annus Albaruthenicus* / Год беларускі. — № 1. — 2000. — С. 131.
13. Лангфэла, Г. Спеў аб Гаяваце: паэма / Г. Лангфэла; пер. А. Куляшоў. — Мінск: “Беларусь”, 1969. — 222, [1] с.: іл.
14. Лангфэла, Г. Спеў аб Гаяваце: паэма. Лісце травы: вершы / У. Уітмен; з англ. / Прадм. М. Тычыны. — Мінск: “Мастацкая літаратура”, 1994. — 303 с.
15. Лёнгфэлаў, Г. З “Песьні аб Гайваце”. Гайаватавы сябры / Г. Лёнгфэлаў; пер. А. Ляснога // Маладняк. — 1926. — №4. — С. 74–75.
16. Лёнгфэлаў, Г. Сватанне Гайаваты / Г. Лёнгфэлаў; пер. А. Ляснога // Маладняк. — 1926. — №7–8. — С. 82–90.
17. Лёнгфэлло, Г. Гайавата і Мэджэквіс / Г. Лёнгфэлло // Маладняк. — 1928. — № 2. — С. 79–81.
18. Лёнгфэлло, Г. Голад / Г. Лёнгфэлло; пер. А. М. // Маладняк. — 1927. — № 2. — С. 61–66.
19. По, Э. Дрыжалі дзверы з гербам роду / Э. По; пер. Ю. Есмановіч // Маладосць. — 2014. — № 4. — С. 126–127.
20. По, Э. Крумкач: [верш] / Э. По; з англ. пер. М. Южык // Літаратура і мастацтва: газета творчай інтэлігенцыі Беларусі. — 30 красавіка (№ 17). — 2010. — С. 15.
21. По, Э. Маска Чырвонае Смерці: выбраныя навелы, вершы, эсэ / Э. По; уклад. А. Хадановіч; прадм. Н. Шахназаран. — Мінск: “Кнігазбор”, 2011. — 472 с.
22. Руставелі, Ш. Віцязь у тыгравай скуры: паэма. Спеў аб Гаяваце / Г. Лангфэла. — Мінск: “Юнацтва”, 1996. — 335 с.

23. Сахарчук, В. Я. Мой вечны бор: вершы, пераклады / Васіль Сахарчук. — Мінск: “Мастацкая літаратура”, 2004. — 140, [1] с.
24. Семяжон, Я. Сем цудаў свету / Я. Семяжон. — Мінск: “Мастацкая літаратура”, 1977. — 254, [1] с., [1] л. партр.
25. Таболіч, А. Ліхтарык глогу: пераклады з англамоўн. паэзіі / А. Таболіч. — Мінск: “Бел. кнігазбор”, 2006. — 107 с.
26. Таболіч, А. Англіійская паэзія ў беларускіх перакладах: Вучэбны дапаможнік / А. Таболіч. — Мінск: МДЛУ, 2000. — 106 с.
27. Ёітмэн, Ё. Пахкі травастой маіх грудзей. Не толькі ва ўздыме рабрыстых маіх грудзей / Ё. Ёітмэн; пер. Ю. Цімафеевай // Паміж. — №10. — 2012. — С. 106–108.
28. Ёітмэн, Ё. Песня пра вольны шлях / Ё. Ёітмэн; пер. А. М. // Маладняк. — 1927. — №6. — С. 31–39.
29. Ёітмэн, Ё. Песьня пра радасьць / Ё. Ёітмэн; пер. А. М. // Росквіт. — Снежаны 1927 — студзень 1928. — №1. — С. 90–93.
30. Уітмен, У. Лісце травы / У. Уітмен; пер. з англ. Я. Сіпакова. — Мінск: “Мастацкая літаратура”, 1978. — 160 с., 8 с. укл.
31. Цімафеева, Ю. Кніга памылак / Ю. Цімафеева. — Мінск: “Галіяфы”, 2014. — 116 с.
32. Эмерсан, Р. Давер да сябе / Р. Эмерсан. — Спадчына. — №6. — 1994. — 129–139.